

kender növés-kor; mikor a' Hatitzámmal voltam terhben; mikor a' Rajla tehenünk megborjazott; mikor ezen vagy azon a' vásáron voltunk; 's t. ef. — Ha a' természetnek ama' leghívebb fija, Rousséau, a' tanúlatlan nép-csoportnak illy egyszerű, de csálhatatlan jegyző-könyvét, a' mellyet a' mesterkéletlen és erőltetés nélkül való boldog anya természet ad, — tapasztalta volna; lehetetlen, hogy arról munkájában néhány magasztaló szóval nem emlékezne meg.

Ennyiben kívántam Soprony Vármegyéről egy rövid Esmértetést adni; rövidebben érintvén, a' mi arról közönségesebb, bővebben pedig azt, a' mi róla még jobban homályban volt. Hasonló 's még tökéletesebb Értekezésekből óhajtana honni Vármegyéink' bővebb esméréteré jutni. Hazáját forrón szerető

N. A. Kiss Sámuel.

6.

A' Magyar Grammaticának megállapításáról.

1. §. Minden kicsinosult nemzetnek vagyón írói, az az kimivelt anyai nyelve, melly a' köznépével természetére nézve megegyez, és csak abban különbözik egyedül tőle, hogy a' tökéletességnek magasabb lépcsőjére hágott; de még sem olly érthető az mindenben, hogy a' tudós a' köznépvel írói nyelven és viszontag folyvást beszélhessen; mivel a' grammaticai értelemben vett Dialectusok olly változást okoznak néhol a' beszéd módban, hogy egyik tájé-

ki a' másik tájbelit vesződséggel értheti meg, nem hogy az írói nyelvet érthetné igazán, a' mint ezt a' német és egyéb nemzeteknél a' tapasztalás mutatja.

2. §. A' mihonnyi nyelvünkben nincsen grammaticai értelemben vett Dialectus, és egyedül a' magánhangzóknak helyenként való többféle kiejtése, és a' kemény betűknek a' lágyítottakkal, a' j-nek gy-nyal 's a' t. viszontagos felcserélése teszi nagyobb részént, hogy az egyik vidéki szözlást a' másiktól azonnal megkülönböztetjük. Könnyen beszél erre nézve nálunk az Erdélyi a' Csallóközivel, a' Rábaközi a' Palócczal, a' Debreczeni, Kecskeméti a' Göcseivel, és ezek valamennyen úgy értik az írói nyelvet, mint a' magokét.

3. §. Kevesebb munkába tellett tehát azért nálunk írói nyelvet alkotni: a' mi nem csak a' későbbi időkben, hanem Árpád alatt is megtörténhetett volna, ha a' dicső eldődiek a' bajnoki pályát a' literátorival tudhatták vagy akarthatták volna felváltani; mivel nem vesződvén a' szebb Dialectusnak kiválasztásával, az idomosabb beszéd mód, (melly a' mióltától fogva az emberek a' fényűzés által különböztetik magokat egymástól, mindég szokásban volt a' nép színénél) vetetett fel a' toll alá, a' mi abból tetszik ki, mert akár hányadévi magyar könyvet vagy kéziratot tekintsünk is meg, ritkában akadunk a' köznépnek nyelvére. És valóban analogice lehet azt kihozni, hogy ha magok a' Sz. István előtt élt parduczos Magyarok, a' mi nem lehetetlen, irtak volna, jóformán azok se használták volna a' köznép' nyelvét e' végre; mivel ámbár nehezen valának akkor még a' philológiának, grammaticának, szép literatúrának mesterei, valának még is olyanok, kik hatal-

mok és fényes hivataljok szerint finomabban él-
vén's érezvén, valamint pompásabb társalkodás-
hoz, vendégeskedéshez, ruházkodáshoz szok-
tanak, úgy nyelvek' organuma is, a' mint a'
környülállás kívánta, méltóságosabb, vagy nyá-
jasabb hangot igyekezett eresztetni.

4. §. Így tehát, valamint mindég voltak
hazánkban csinosabban beszélők, úgy mindég
készen állott a' néminemű írói nyelv is, melly
ámhár a' latán nyelv által egész a' múlt század'
utolsó negyedéig szüntelen nyomattatott, még
is csak találkoztak tudósok régenten is, a' kik
véle éltenek. Hanem se hajdan sem utóbb nem
valának a' nyelvnek megállapított szabásai, és
a' mi elég sajnós, mái napig sincsenek. Ezen
fogyatkozásról őseinknek, mivel a' honni li-
teratúra kevés dívatban volt náluk, és másként
is jobban megegyeztek az írás-módban nálunk-
nál, kevesebb okok volt gondolkodniok, mint
minékünk, kik e' folyó században, ezekben az
anyai nyelvünknek még legkedvezőbb években,
mennél számosabban írunk magyarul, annál töb-
bek a' különbözőségek, úgy hogy végtére majd
csak nem azt mondhatjuk, hogy minden új Szer-
zővel új különbözőségek kerekednek. És mi en-
nek a' legfőbb oka? az, hogy Íróink nem ü-
gyelnek egyformán az előadásra, és a' gram-
maticára és orthographiára, a'vagy is inkább
hogy a' Grammaticának kimívelésére igen keve-
sen adják magokat, és ennek kellenék ezen
időszakasban a' legelső's legjelesebb foglala-
tosságnak lennie. Némelly Grammaticusaink
pediglen részszerint tartózkodván a' kétes pá-
lyától, jobb időre halasztják tollra keléseket,
részszerint pedig valamelly provincialismushoz
szítván, és önvélekedésekhez ragaszkodván, ki
ki másképp vélekedik, és ugyan ezzel a' tudó-

sok közt olly szakadásokat okoznak, mint a' millyeneket magok között szereztenek.

5. §. Valamint azonban az előtt, úgy mostanában is vannak fáradhatatlan Grammaticusaink, kik honni nyelvünk' szabásainak megállapítására férjfiisan törekedtek. Hanem ezen magában is késedelmes munka egyébként is mind eddig sokkal nehezebb volt, mintsem hogy azt egy ketten annyira el végezhetnék volna, hogy ne maradt volna még, a' mint tapasztaljuk, elegendő meghatározni való különbözés a' későbbiek számára. Ezen lassú lépések kedvetlenítik ugyan az igyekezetet; hanem ellenben a' nyelv' tökéletesítését megint annyiból nevelik, hogy több idő alatt számos apró tárgyakra is, a' mit mindazonáltal a' grammaticai pontosság méltán megkívánhat, és a' mire csak ugyan kevés idő alatt érkezni se lehet, kiterjedhet a' figyelem.

6. §. Hallani ugyan sokaknak és némelly literátoroknak is azon buzgó kívánságát, hogy örömmel követnének akár millyen Grammaticát, csak az olly közönségesé tetetnék, hogy mindnyájan mellette maradnának. Hanem hogy ezen kívánság valóban időtlen, abból is kitészik, mivel sokkal nagyobb literatúrai pallérozódása és philologiai belátása van már Nemzetünknek, mintsem hogy valami váltig ki nem dolgozott Grammaticát el vállalni tudhatna.

7. §. Miként lehessen tehát egy tökéletes Grammaticát kidolgozni, a'vagy mi módon kellessék a' Magyar Grammaticát megállapítani, (értetődik szabásaira nézve), arról a' tudósok többféleképp gondolkodnak. Némellyek olly tudós Társaságot kívánnának felállítani, melly szüntelen és egyedül a' literatúra körül forgozván, addig dolgozzon a' Grammaticában,

míglén szabásai ellen kifogások lehetnek, hogy illy módon végtére a' beszéd és írásbeli különbségek megszűnjenek. Képzelní lehet, hogy az illy társaság gyorsan el járna tisztében, fáradhatatlanul munkálkodnék, ámbár tagjai, mivel eleget versengenének, a' mi a' grammaticai dolgokban el sem is kerülhető, számos tárgyak felett, és nehezen egyeznének meg jó ideig egymás közt, annyira, hogy évek kellenének, míg öszve békülvén, egy akaratra lépnének; hanem legalább azután bizonyos lenne kiki benne, hogy az illy nehezen készült Grammaticánál jobbat keresni nem kellettík. Híjjában fog tehát némelly könnyen kedvet vesztőknél kérdésben maradni, ha valljon ezen tudós tagoknak elég későre maradt megegyezése után is követni fogja e' az egyéb tudós publicum az így eleibe terjesztett nyelvnek meghatározott szabásait, és nem lesznek e' elegen a' társaságon kívül lévő literátorok közül, kik magokat ellenek szegezvén, és önkények szerint beszélvén és írván, kettős szakadásra adnak alkalmatosságot? Az e'féle tartózkodásnak és félelemnek alapja nincsen a' tudós Társaságnak ideájában vetve, mellynek annál fogva, hogy a' haza legfőbb tudósai benne a' tagok, sokkal nagyobb a' tekintete, mintsem hogy többé rajta néhány vizsgálkodó literátorok kifoghatnának *).

8. §. Mások pedig azt állítják, hogy elég volna néhány jeles Tudósokat kiválasztani, kik a' nyelv' dolgában Ülléseket tartanának, melyekben a' literatúrai mind általok felvett, mind másoktól hozzájuk beküldött Ügyeknek megbí-

*) Ellenkezőt bizonyítanak a' Frantzia Academiának történetei.

rálása után végzéseiket a' pontos megtartás vá-
gett közönségesekké tennék. Ők tehát azon ese-
tekben, melyekben a' Grammaticusok éppen
semmit se képesek felhozott okokkal végezni,
p. o. cs-sel, cz-vel, a'vagy inkább ts-sel, tz-
vel kell e' élni 's a' t. merő Dictátori hatalom-
mal végeznék el a' versengést, így hirdetvén
ki vegzéseket: Ezentúl a' literatúrában a' cs-sel
és cz-vel való élés fog közönséges lenni 's a' t.
Azon esetben pediglen, a' melyben okokat le-
het felhozni az állítás mellett, csak annyira
terjedne ki a' Dictátori hatalom, a' mennyire
az állítást megmásolhatatlan okokkal védelmez-
nék. Erre való nézve a' közönség' benne hely-
heztetett bizodalmanak fentartása végett soha
se hirdetnének ki olly végzést, melyet kérdés-
re venni vagy még vitatva kiforgatni lehetne.

9. §. Mennyire boldogúlnának a' Szerzők
a' nyelv-tanítók az illyes Intézettel, ha mást
nem veszünk is, csak magára az írásmódra te-
kintve, meggyőzöttetve lévén tudniillik róla,
hogy a' kimerített okoknál fogva felvállalt sza-
básoknak örökös léssen állandósága. Hanem
leginkább óhajtják a' grammaticának és ortho-
graphiának megállapítását Poétáink. Mert ed-
dig valamint az írás-mód, úgy a' Prosodia is
a' különbözés és változás nyűgeiben vesződik.
Emennél az egy szó magánhangzó előtt rövid;
amannál az egygy ha mindjárt magánhangzó
jön is utánna, még is hosszas; mivel kettős
gy-nyal, a'vagy kettős mássalhangzóval íratik,
melly minden helyheztetésben hosszas marad.
Az eggyik így scandál: b o - k r o k, a' másik:
b o k - r o k; mert ez így, amaz pedig amúgy vá-
lasztja el a' szótágokat. Bővebben olvashatni
erről a' Tud. Gyűjtemény 1821-dik Eszt.beli
III-dik Kötetében a' 63-dik lapon. A' s z ó t a-

gok' el választásáról írt Értekezésében. Azon kívül abból is nagy haszon kerülne ki, midőn ezen Intézetnek végzéseinél fogva a' Redactorok és Könyv-nyomtatók megkívánnák, hogy a' Szerzők a' nyomtatás végett beküldött kéz-irataikban a' pontosságra ügyeljenek, és ellenkező esetekben képesek lennének az egész Munkát az Orthographiára nézve Correctoraik által kijavíttatni. És egyébként is találkoznának Írók, kik a' grammaticai és orthographiai szabásokban nem lévén elegendőképpen jártasok, könnyen megengednék, sőt kívánnák is, hogy írásmódjokban szükséges változások tétessenek. Még magok a' Betűszedők is megtanúlnák idővel gyakor tapasztalásból az orthographiai vígyáztalanságból esett hibákat helyre hozni.

10. §. Némellyek végtére azt vitatják, hogy a' Grammaticát magok az egyes Grammaticusok is megállapíthatnák. — Azt ugyan ők minden bizonnyal mint kötelességekben álló dolgot, megtehetnék, sőt a' mi több, arra egyedül egy Grammaticus is képes volna reá vergődni, ha azon minden józan lélek által óhajtott idő-pontot valamiképp megközelíthetnék, mellyben a' különbözések már egyszer enyészni kezdenének. Fogyasztani kelletik tehát a' különbözéseket először, míglen úgy meg nem kevesednek, hogy a' hátra maradottakkal az egyet Grammaticusok is megbirkózhassanak.

11. §. Soha se volt pedig, és nem is lehet, mióta nyelvünk' csinosításán törekedünk, a' grammaticai különbözések' el oszlatására nagyobb alkalmatosságunk, mint a' melly időtől fogva a' Tud. Gyűjteménnyel birunk. Ebben minden hazafi a' legkönnyebb móddal közölheti nemzetével elméjének és tanúltságának szüleményeit. Ha minden tudós, a' vagy többet mondok,

ha minden negyedik ötödik tudós csak egy grammaticai vagy orthographiai különbözést egyeztet is meg, rövid idő' el folyása alatt, sok szem sokat látván, és többes öszve fogott erőtemérdeket mozdítván, egészen megállapítatott Grammaticánk készülhet, és így az említett Tudós Társaság, melly bár csak már egyszer felállhatna, és a' Dictátori Intézet a' Tudományos Gyűjteménynek eszközlésénél fogva elegendőképen ki leszzen pótolva, ha tudósaink' igyekezete állhatatos fog maradni.

Szedes Fábian.

7.

Észrevétel és kérés Nagy buzgalmú Íróinkhoz. *)

Valamint a' polgári köztársaságban szükségképpen kétféle embereknek kell együtt lenni, Törvénytévőknek és Törvényt el fogadónak: úgy a' Tudományok szabad köztársaságát is Írók és írottat Olvasók egyetértő felekezetei teszik. Mik polgáriban a' Szenátorok, Patricziusok, és Cenzorok, azok a' Tudományosban az Írók, mik amott a' Hazafiak, azok emitt az Olvasók, és Nem írók. Melly szerint a' Tudományok szabad köztársaságában Írókat illeti az elsőség, mindenütt; illeti őket Hazánkban is. 'S ki foghatná meg ama Nemesbektől szíves hódolását, kik éltök drágálatos óráit, lelki testi erejüket, sokszor pedig — a' mi mind ezeknél is böcsösebb — egészségöket a' Tanulmányok' hazai Nyelven terjesztésére feláldozzák? kik, a' köztiszteletnél egyéb bérre nem számolhat-

*) A' leíró sok megjobbíthatatlan hibákat ejtett. A' Red